

**ฐานทรัพยากรท้องถิ่นและความมั่นคงทางอาหารชุมชน
บ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี**
**Local Resource Base and Food Security of Ban Pa Nang Yoe
Community, Nong Bua Sub-District, Mueang District,
Kanchanaburi Province**

นพรัตน์ ไชยชนะ^{1*}

Nobparat Chaichana^{1*}

¹ สาขาวิชานวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี 71190

¹ Program Social Innovation for Community Development Faculty of Humanities and
Social Science Kanchanaburi Rajabhat University Kanchanaburi, Kanchanaburi 71190

*Corresponding author: Chimmanee@kru.ac.th

Received: October 8, 2022; **Revised:** December 15, 2022; **Accepted:** December 20, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และแบบแผนการดำรงรักษาสถานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชน บ้านป่านางเยื่อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประยุกต์วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน ตัวแทนหัวหน้าครัวเรือน รวมถึงตัวแทนกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 23 ราย พื้นที่ศึกษา คือ หมู่ที่ 6 บ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า 1) บ้านป่านางเยื่อ เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ป่านางเยื่อ เป็นการเรียกชื่อตามบริบทของชุมชน เนื่องจากบริเวณดังกล่าว มีดินเยื่อขึ้นเป็นจำนวนมาก ดินเยื่อเป็นพืชตระกูลไม้เถา ปัจจุบันไม่ปรากฏให้เห็นเนื่องจาก

ชุมชนมีการขยายพื้นที่ทำกินจนทำให้ดินเยื่อสูญพันธุ์ไปจากชุมชน ภูมินิเวศของชุมชน ปานางเยื่อมีภูเขาสลับกับพื้นที่ราบเชิงเขาและพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแควใหญ่ โครงสร้างของชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยการนำภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษมาใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นหลัก ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางด้านอาหาร 2) แบบแผนในการดำรงรักษารฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชน คือ (1) การรักษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ปลูกฝังสำนึกถิ่นตนตั้งแต่ระดับครอบครัว และระดับชุมชน และ (2) เสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการอาหารที่เหมาะสม เริ่มต้นตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน/ท้องถิ่น ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้รักษาแบบแผน ภูมิปัญญาอาหารของบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดไว้ในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในงานกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว – ระดับชุมชน ทำให้เกิดสำนึกพัฒนาถิ่นตนเป็นรากฐานการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร ทรัพยากรท้องถิ่น การดำรงรักษา แบบแผน

Abstract

The purpose of this research was to study the context of Ban Pa Nang Yoe community, Nong Bua sub-district, Mueang district, Kanchanaburi province and the local resource base preservation model of Ban Pa Nang Yoe community affecting food security using a qualitative research methodology applied research methods in anthropology Collecting information from community leaders, community philosophers, representatives of the elderly group representative of the group, even the house representative of the head of the household including 23 representatives of children and youth groups. The study area was Village No. 6, Ban Pa Nang Yoe, Nong Bua Sub-district, Mueang District, Kanchanaburi Province

The results of the research were as follows: 1) Ban Pa Nang Yoe It is a community in Nong Bua Sub-district, Mueang District, Kanchanaburi Province. Pa Nang Yoe Forest is named according to the community context. Because in the area there are a lot of Yao trees. Yao tree is a vine plant family. At present, it is not visible because the community

has expanded the arable area until the Ton Yao is extinct from the community. The landscape of Pa Nang Yoe community consists of mountains interspersed with plains at the foot of the mountains and plains along the banks of the Khwae Yai River. The structure of the community is semi-urban, semi-rural society. Most community members are engaged in agriculture. Relying on the local resource base by bringing the wisdom inherited from the ancestors to use in their lives. make the community have food security 2) The pattern for maintaining the local resource base of the community is (1) preserving the transfer of local food culture. Cultivate awareness of one's homeland from the family level and at the community level, and (2) strengthening the community's capacity to manage appropriate food. Starting at the household level community/local level Encourage community members to maintain the conventions. Food wisdom of the ancestors that have been passed down in the community. Encourage participation in various activities from the family level to the community level, creating awareness of self-development as a foundation for building sustainable community food security.

Keywords: Food Security, Local Resources, Maintenance, Pattern

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมทางด้านอาหารมาช้านานจนถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้พัฒนาและสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมอาหารไทยเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การกินอาหารร่วมสํารับเป็นการสะท้อนลักษณะของสังคมที่มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน การปรุงอาหารที่ใช้เวลาควบคู่กับความประณีตก็สะท้อนอุปนิสัยใจเย็นละเอียดอ่อนของคนไทยก่อนหน้านี้แนวคิดเรื่องอาหารจะได้รับความนิยม การคำนึงถึงอาหารเป็นประเด็นที่ถูกมองข้ามมาช่วงระยะเวลาหนึ่งอันเป็นผลมาจากการตัดทอนขั้นตอนและกระบวนการผลิตอาหารลงจนทำให้วิธีการสร้างสรรค์อาหารดูง่ายตาย ประกอบกับพลวัตการใช้ชีวิตที่รวดเร็วไม่เอื้อให้มนุษย์สังเกตหรือเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวให้ลึกไ้ได้เหมือนเดิม มนุษย์ได้เริ่มสร้างวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งสนใจกระบวนการน้อยลง จนวันนี่วิถีการบริโภคอาหารของมนุษย์จึงเน้นรูป รสชาติ รสนิยมและความสะดวกรวดเร็ว เป็นวัฒนธรรมอาหารสำเร็จรูป วิกฤต

ทางความคิดเช่นนี้ถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางอาหารโลกและจะคอยกัดกร่อนคุณค่าทุกมิติของอาหารที่ละน้อยโดยเฉพาะมิติทางวัฒนธรรม (พรทิพย์ ตีลกานันท์, 2557: 7) ความมั่นคงทางอาหารมีความเกี่ยวข้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมหรือภูมิโณภูมิที่มนุษย์อาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยนั้นได้รับกล่าวขานว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของโลก จากความโดดเด่นได้เปรียบในด้านที่ตั้งเพราะอยู่ในเขตป่าเขตร้อน มีพื้นที่เพียงร้อยละ 7 ของพื้นที่ทั้งหมดของโลก และเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีระบบนิเวศต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันกัน ตั้งแต่ระบบนิเวศพื้นที่สูง จากป่าต้นน้ำไปเชื่อมโยงไปสู่ระบบนิเวศในพื้นที่ทางภูมิภาคนานาชาติได้จรดระบบนิเวศชายฝั่งและทะเล (ศุภวรรณ จันทเรต, 2556: 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าที่เกิดจากความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละระบบนิเวศ ไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดเด่นหรือเป็นเอกเทศ แต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน และก่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิตของชุมชนโดยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะกำหนดให้เป็นฐานชีวิตของชุมชน ในขณะที่ชุมชนพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาเพื่อให้สามารถเข้าถึงใช้ประโยชน์ จัดการ กำกับดูแล ตลอดจนควบคุมให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นในลักษณะของจารีตท้องถิ่น

วิถีชีวิตที่ใส่ใจเรื่องของกระบวนการน้อยลงมีส่วนทำให้คุณค่าของอาหารในมิติวัฒนธรรมเป็นที่น่ากังวลโดยธรรมชาติ กระบวนการผลิตอาหารอาศัยกรรมวิธี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานทรัพยากรเฉพาะถิ่นที่หลากหลาย มีกระบวนการเฉพาะตนที่ชัดเจน อาหารหนึ่งชนิดสามารถเชื่อมโยงมนุษย์ให้มาเกี่ยวข้องกันได้ยาวนานอัศจรรย์ อาหารในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงไม่ใช่ผลผลิตจากการปรุงที่มีความหมายแข็งทื่อ แต่อาหารหนึ่งชนิดกลับมีการเมืองภายในหรือระบบสัญลักษณ์ซ่อนอยู่เสมอ การเมืองเรื่องอาหารและระบบสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ในอาหารนี้เองที่ผูกโยงอาหารเข้าไว้กับประเด็นความมั่นคง ระบบดังกล่าวมีส่วนกำหนดนัยยะให้ใครหรือไม่ให้ใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับอาหารชนิดใดทรัพยากรใด ใครมีอำนาจดูแลและธำรงรักษากรรมวิธีและวัตถุดิบหนึ่ง ๆ ไว้ ฤๅกลายไปสร้างขึ้นมาเพื่อพิทักษ์อาหารและทรัพยากร ฯลฯ ดังนั้นการศึกษาเรื่องปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในการพิทักษ์อาหารจึงไม่ควรละเลยมิติทางวัฒนธรรมหรือเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแม้แต่น้อย (นพรัตน์ ไชยชนะ และจักขุมาลย์ วงษ์ท้าว, 2561: 48–49) โดยนำแนวคิดความมั่นคงทางอาหารจะได้รับความนิยม การคำนึงถึงอาหารเป็นประเด็นที่ถูกมองข้ามมาสู่กระแสนั้นเป็นผลมาจากการตัดทอนขั้นตอนและกระบวนการผลิตอาหารลงจน

ทำให้วิถีการสร้างสรรค์อาหารดูง่ายตาย ประกอบกับพลวัตการใช้ชีวิตที่รวดเร็วไม่เอื้อให้มนุษย์สังเกตหรือเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวให้ฉับไวได้เหมือนเดิม มนุษย์ได้เริ่มสร้างวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งสนใจกระบวนการน้อยลง และให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ก่อนเสมอ จนวันนี้วิถีการบริโภคอาหารของมนุษย์จึงเน้นรูป รสชาติ รสนิยมและความสะดวกรวดเร็ว เป็นวัฒนธรรมอาหารสำเร็จรูป วิถีทางความคิดเช่นนี้ถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางอาหารโลกและจะคอยกัดกร่อนคุณค่าทุกมิติของอาหารที่ละน้อยโดยเฉพาะมิติทางวัฒนธรรม (นพรัตน์ ไชยชนะ และวิระวัฒน์ อุดมทรัพย์, 2562: 18)

ความมั่นคงทางวิถีชีวิตที่มีโอกาสที่จะเลือกผลิตและใช้ทรัพยากรในชุมชนและเคยนำมาซึ่งความมั่นคงทางอาหารเริ่มถูกรุกรานจากมุมมองของคนใน จากกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมที่ไม่ใช่เพียงความเป็นธรรมทางกฎหมาย จึงเกิดขึ้น ข้อจำกัดด้านการทำมาหากินและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะวิถีการผลิตอาหารที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้เช่นในอดีต ข้อจำกัดที่เกิดจากขนาดพื้นที่ทำมาหากิน สิทธิการเข้าป่า และขนาดของพื้นที่ป่าที่จำกัดลงเมื่อเทียบกับอดีต ผนวกกับการใช้ทรัพยากรในรูปแบบดั้งเดิม และความต้องการใช้จากคนในที่เพิ่มขึ้นและคนนอกที่มากขึ้น ดังนั้นด้วยพื้นที่ทรัพยากรที่จำกัดลงจึงเป็นปัญหาของความสมดุลระหว่างการผลิตกับการใช้ซึ่งอาจนำมาซึ่งปัญหาด้านทรัพยากรในอนาคต (จักขุมลย์ วงษ์ท้าว ภัคธร ชาญฤทธิเสน และนพรัตน์ ไชยชนะ, 2559: 1)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Research) โดยมีชุมชนบ้านปานางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพื้นที่ศึกษา บ้านปานางเยื่อเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งในตำบลหนองบัว ที่มาของคำว่าปานางเยื่อ เป็นการเรียกชื่อตามบริบทของหมู่บ้านเนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีต้นเยื่อขึ้นเป็นจำนวนมาก ต้นเยื่อเป็นพืชประเภทพืชเถา ขึ้นในป่า ในอดีตสมาชิกในชุมชนมักเรียกชื่อหมู่บ้านดังกล่าวว่า “บ้านปาอีเยื่อ” แต่พืดูไม่สุภาพจึงเปลี่ยนมาเป็น “บ้านปานางเยื่อ” ลักษณะของหมู่บ้านปานางเยื่อมีภูเขาสลับกับพื้นที่ราบเชิงเขาและพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ มีแม่น้ำแควใหญ่ไหลผ่าน สมาชิกในชุมชนบ้านปานางเยื่อมีวิถีชีวิตแบบสังคมกึ่งเมืองกึ่งเกษตรกรรม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้กับหน่วยงานราชการ เช่น จังหวัดทหารบกกาญจนบุรี (ค่ายสุรสีห์) มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นต้น และเส้นทางผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดกาญจนบุรี อย่างไรก็ตามวิถีสมาชิกในชุมชนบ้านปานางเยื่อก็ยังคงดำรงชีวิตเรียบง่าย

ตามวิถีชีวิตที่เคยปฏิบัติและสืบทอดกันมา ลักษณะเด่นของพื้นที่คือชุมชนยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม และมีบางส่วนที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป อีกส่วนจะเป็นประชากรย้ายถิ่นซึ่งมารับราชการหรือเกษียณอายุราชการ ทั้งนี้สมาชิกในชุมชนดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ดังนั้นการศึกษาประเด็นบริบทชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และแบบแผนการดำรงรักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่านางเยื่อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารอย่างไร และสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารเป็นอย่างไรบ้างกับบริบทสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้การนำวิธีการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาใช้ ยังมีข้อเหลือให้คลี่คลายปมหรือระบบสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และแบบแผนการดำรงรักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่านางเยื่อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

กรอบแนวคิดและสมมุติฐาน

ข้อค้นพบจากการศึกษาประเด็นด้านความมั่นคงทางอาหารและแนวคิดด้านฐานทรัพยากรอาหารปัจจุบันยังเป็นที่นิยมของนักวิชาการหลากหลายสาขาโดยเฉพาะในสาขาทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการคลี่คลายประเด็นข้อถกเถียงทางวิชาการในบริบทของชุมชนต่าง ๆ เช่น การศึกษานพรัตน์ ไชยชนะ (2565) ทำการศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้องตี้ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นที่น่าสนใจว่าฐานทรัพยากรอาหารในชุมชนหากมีความหลากหลายทางชีวภาพจะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เช่นเดียวกับการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในจังหวัดกาญจนบุรี ในพื้นที่อื่น ๆ เช่น นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ (2562) ศึกษาประเด็นความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านไร่ป่า มองว่าวัฒนธรรมมีผลสำคัญทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เพราะวัฒนธรรมเป็นกฎทางสังคมที่มีหน้าที่ขัดเกลาให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามแบบแผนที่ดำรงชีวิตมา นอกจากนี้การศึกษาของนพรัตน์ ไชยชนะ (2563) ที่เสนอแนวทางด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านทิพเยว่ ทรัพยากรในชุมชนมีผลสำคัญต่อการจัดการทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

ในชุมชนให้สมาชิกในชุมชนมีกินและเกิดความยั่งยืน เช่นเดียวกับการศึกษาของพรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และชิตชงได้ นันทนาเนตร (2560) มองว่า ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจะต้องเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริม หรือสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนได้ ในขณะที่ศัจรินทร์ ประชาสันต์ (2555) และศยามล เจริญรัตน์ (2559) นำเสนอว่า ความมั่นคงทางอาหาร คือ 1) การได้รับอาหารที่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในประเทศหรือการนำเข้าจากต่างประเทศ ต้องเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคในประเทศของตนเอง 2) การเข้าถึงอาหาร ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมกับตนเอง แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของโภชนาการที่ดี มีการควบคุมอาหารให้เป็นไปตามกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม 3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร นอกจากการมีอาหารเพียงพอแล้ว ทุกคนยังต้องใช้ประโยชน์จากอาหารที่รับประทานเข้าไปได้ ตามหลักทางด้านของความปลอดภัยและสุขอนามัย และ 4) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงอาหารได้อย่างเหมาะสม ไม่อดอยาก แนวคิดความมั่นคงทางอาหารและแนวคิดฐานทรัพยากรอาหารมีส่วนช่วยคลี่คลายประเด็นการศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารและแบบแผนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ได้อย่างดี

วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในการพิทักษ์อาหารในมิติวัฒนธรรม เป็นการศึกษาครอบคลุมประเด็นฐานทรัพยากรอาหารในชุมชน ฐานทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคมในชุมชนมีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยมีการวางแผนโดยใช้เทคนิคเพื่อให้ได้ข้อมูลลึกและละเอียดมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

1. การเลือกสนามวิจัยและสถานการณ์ทางสังคม การศึกษาสำรวจ ด้วยเหตุผลของความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงหมู่บ้าน โดยเข้าไปติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ กำหนดวันที่จะเข้าไปศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ เพื่อให้นักวิจัยมีผู้นำในการเข้าไปสัมภาษณ์ยังครัวเรือนต่าง ๆ และรวมถึงสถานการณ์ทางสังคม ได้แก่ สถานที่ในชุมชนแห่งนี้มีการทำกิจกรรมร่วมกันในงานประเพณีต่างๆ รวมถึงวิถีชีวิตประจำวันในการทำมาหากินในป่า ในไร่ และบริเวณรอบที่อยู่อาศัย ผู้แสดง ในที่นี้ คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกร

ในชุมชน และผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เป็นผู้อธิบายถึงลักษณะและการใช้ชีวิตของสมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ

2. การเข้าสนาม คือ การเข้าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยการเข้าศึกษาวิจัยหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ โดยการประสานติดต่อผู้ใหญ่บ้านของชุมชนบ้านป่านางเยื่อและสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ในการเข้าไปสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน

3. การเยือนชุมชนที่ศึกษา คือ ผู้วิจัยหาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมิติการทำมาหากินของสมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อและชุมชนบ้านดิ่งแดงซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งแหล่งข้อมูลจากพระสงฆ์ในสำนักสงฆ์ทุ่งแสงสว่างเจริญธรรม และปราชญ์ชุมชนด้านอาหาร ทั้งการสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างคร่าว ๆ โดยใช้ระยะเวลา 3 วัน ทำให้นักวิจัยเห็นโครงสร้าง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านป่านางเยื่อ

4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จุดประสงค์คือ เก็บข้อมูลปฐมภูมิด้านต่าง ๆ ของชีวิตคนในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ทำให้ค้นพบสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชน เข้าใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร และนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของการศึกษาโดยการจัดสนทนากลุ่มย่อย ในลักษณะแผนผังความคิด

5. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth interview) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าอาวาสวัดหนองบัว ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกในชุมชนจำนวน 18 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานราชการในพื้นที่ จำนวน 5 คน

6. การจัดสนทนากลุ่มและเวทีคืนข้อมูลชุมชน เพื่อตรวจสอบ ยืนยัน จากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยจัดให้มีกลุ่มสนทนากลุ่ม 12 คน

7. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data source triangulation) เป็นการตรวจสอบโดยพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ (1) แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ (2) แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และ (3) แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

ผลการศึกษา

1. บริบทชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

บ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เดิมประกอบด้วย 2 คຸ່มบ้าน คือ คຸ່มบ้านป่านางเยื่อ และคຸ່มบ้านหนองขี้เหล็ก ปัจจุบันจาก 2 คຸ່มบ้านรวมเป็นหมู่บ้านเดียวเนื่องจากเป็นนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวซึ่งให้ง่ายในการบริหารจัดการท้องถิ่น ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านป่านางเยื่อเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

ศูนย์กลางของชุมชน มีสำนักสงฆ์ทุ่งแสงสว่างเจริญธรรมเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนจะใช้เป็นสถานที่ดำเนินการจัดประชาคม และแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในชุมชน และใช้สำหรับการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน สำหรับสำนักสงฆ์ทุ่งแสงสว่างเจริญธรรมนั้น ตามเลื่องสະຫຼຸດของผู้นำชุมชนว่า

"สมัยก่อนมีพระธุดงค์มาปักกลดตຸດงຄຸ່มบริเวณที่ตั้งสำนักสงฆ์ ในปัจจุบัน ชาวบ้านมีความเชื่อว่า พื้นที่บริเวณนั้นเป็นที่แรง ทำมาหากินไม่ได้ จึงได้บริจาคที่ดินจำนวนหนึ่งให้สร้างเป็นสำนักสงฆ์ขึ้นมา จนกระทั่งเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา พระอาจารย์ยุคลลธรรม ธัมมปุโต ได้ไปบูรณะสำนักสงฆ์ และท่านก็ได้รับช่วงเป็นเจ้าของมา" (เลื่องสະຫຼຸດจากผู้นำชุมชน)

สภาพทางเศรษฐกิจ ชุมชนบ้านป่านางเยื่อ จากสภาพพื้นที่ดังกล่าว เอื้อต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งได้แก่ การทำไร่ ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน ประเพณีของสมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ได้ยึดหลักรูปแบบการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและแบบชาวไทยภาคกลาง ผสมผสานกับความเชื่อตามวัฒนธรรมคนเมืองที่กลืนกลายเข้ามาในชุมชนปรากฏในปฏิทินวัฒนธรรม คือ กิจกรรมรอบปีของชุมชนมีการจัดงานประเพณีตามปฏิทิน โดยส่วนใหญ่จะยึดตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ สภาพป่าไม้ในชุมชนของบ้านยางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้และไม่ได้ดูแลรักษา อาจมีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับเขตทหาร (จังหวัดทหารบกกาญจนบุรี) และมีจำนวนประชากรแฝงที่เข้ามาใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน

กล่าวได้ว่า บ้านยางเยื่อ เป็นชุมชนหนึ่งในเขตตำบลหนองบัว อยู่ในการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว สมาชิกในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ชุมชนมีลักษณะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบบกระจายไปตามหัวไร่ปลายนาของตนเอง ชุมชนบ้านยางเยื่อมีรูปแบบการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษมาปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัยทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกในครัวเรือนในชุมชนบ้านยางเยื่อส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับพอมีพอกินยึดหลักการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. แบบแผนการดำรงรักษาสถานทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนบ้านยางเยื่อที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

บ้านยางเยื่อมีวิถีการทำการเกษตรเป็นแหล่งผลิตอาหารที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้นทั้งระบบครอบครัวและชุมชน บ้านยางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี มีโครงสร้างทางกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจและสังคมเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ซึ่งชุมชนแห่งนี้ได้ยึดวิถีการทำการเกษตรมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กล่าวคือ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำ แหล่งน้ำไหลผ่าน สภาพปัจจุบันชุมชนมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีความเจริญและทันสมัยปะปนกับการใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเส้นทางคมนาคมเข้าถึงทุกพื้นที่ที่ทำการเกษตร ประชากรอยู่อาศัยแบบไม่หนาแน่น มีทั้งครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว ความเป็นอยู่เรียบง่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ มีอาชีพหลักและอาชีพรองเกี่ยวพันกับการเกษตร ทุกพื้นที่มีระบบสาธารณูปโภคทันสมัยและครบครัน ทุกครัวเรือนในเกือบทุกตำบลมีไฟฟ้าใช้ มีการใช้การสื่อสารที่ทันสมัยทุกระดับ มีระบบสุขภาพสิ่งแวดล้อมรองรับเพียงพอ การทำอาชีพการทำการเกษตรของสมาชิกในชุมชนบ้านยางเยื่อ ตำบลหนองบัว

"ในอดีตสัตว์ในชุมชนมีเยอะมาก จะกินอะไร ก็ไม่ต้องไปซื้อ
ให้ไปดูแลบ้าน หาได้ตลอดปี โดยเฉพาะปลาที่สามารถออกไปหา
จากห้วย หนอง คลอง แม่น้ำ แควใหญ่ ซึ่งมีตลอดปี แต่ปัจจุบันถาม
ว่าหาได้อีกหรือไม่ ก็สามารถหาได้อีกบ้าง แต่ไม่เยอะเหมือนใน
อดีต เพราะป่าไม้ถูกทำลายมั่ง" (เสียงสะท้อนจากสมาชิกในชุมชน)

ทรัพยากรอาหาร ทรัพยากรอาหารประเภทพืชผักเป็นทรัพยากรอาหารที่มีจำนวน
มากที่สุด คือ มีจำนวนหลากหลาย สมาชิกในชุมชนเรียกว่าผักปลูก ส่วนพืชอาหาร
ธรรมชาติสมาชิกในชุมชนเรียกว่า ผักป่า ถึงแม้ปัจจุบันพื้นที่ป่าจะไม่อยู่ในชุมชนก็ตาม
สมาชิกในชุมชนมักจะไปเก็บหรือหาจากบริเวณที่ดินสาธารณะ เช่น ไร่ ถนน รอบภูเขา ริมห้วย
เป็นต้น สามารถพิจารณาจากตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 มีการอยู่ของทรัพยากรอาหารในชุมชน

การมีอยู่	ทรัพยากรอาหาร
ไม้ยืนต้น	ขี้เหล็ก, ผักกระถิน, ผักหวาน, ต้นเมี่ยง, ต้นหมาก, ต้นยอ, ดอกแค, มะนาว, มะกรูด, มะรุม
พืชล้มลุก	กระชาย, กระเทียม, หอมแดง, ชিং, ข่า, ขมิ้นขาว, ขมิ้น, ถั่วฝักยาว, ใบเตย, ใบบัวบก, ใบชะพลู, ตะไคร้, แตงกวา, ตำลึง, กะเพรา, พริกไทย, ต้นเผือก, สะระแหน่, ผักชี, แตงร้าน

ที่มา: นพรัตน์ ไชยชนะ (สำรวจเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2565)

ทรัพยากรอาหารประเภทไม้ผล ไม้ผลที่พบมากในชุมชนบ้านปานางเยื่อ คือ
การปลูกไว้รับประทานในบริเวณที่อยู่อาศัย หรือเรียกว่าผลไม้บ้าน ไม้ผลที่พบในชุมชน คือ
ลำไย มะยม กัลย เป็นต้น นอกจากนี้มีการนำเอาไม้ผลจากต่างถิ่นมาปลูกหลายชนิด เช่น
เกาลัด มะม่วงหิมพานต์ มะม่วง เงาะ และทุเรียน เป็นต้น แต่จะมีปริมาณไม่มากนัก เพราะ
สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่นิยมปลูกไว้รับประทานเป็นอาหาร

ตารางที่ 3 การมีอยู่ของทรัพยากรอาหารประเภทเนื้อสัตว์

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
สัตว์บกและ สัตว์เลื้อยคลาน	กระต่ายป่า, พังพอน, ตัวแลน, หนูนา, กระรอก, กระแต, กระเจิง, แย้
สัตว์ปีก	ไก่ป่า, นกกก, นกคุ้ม, แมลงต่อ, ตั๊ก, ไช้ไก่, เป็ด, ไก่, ห่าน
สัตว์น้ำและสัตว์ ครึ่งบกครึ่งน้ำ	ปลาดุก, ปลานิล, ปลาไหล, ปลาตะเพียน, ปลาบึก, ปลาคัง, ปลา ช่อน, ปลากray, ปลาหมอ, ปลาสวาย, หอยขม, ปูนา, อึ่ง, เขียด, กบ, ปลาเนื้ออ่อน

ที่มา: นพรัตน์ ไชยชนะ (สำรวจเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2565)

ทรัพยากรอาหารที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบอาหารเป็นประจำ ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านป่านางเยื่อมีทรัพยากรอาหารที่หลากหลายตามท้องถิ่น โดยสามารถแยกออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ได้ดังนี้

1. ข้าว สมาชิกในชุมชนบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ข้าวที่พบในปัจจุบัน คือ ข้าวหอมปทุม ข้าวหอมพนมทวน สมาชิกในชุมชนได้ใช้พื้นที่นาของตัวเอง ซึ่งปัจจุบันคิดเป็นร้อยละ 20 เปอร์เซนต์ที่ได้ลงมือทำนาเอง เนื่องจากแรงงานไม่เพียงพอ การทำงานรับจ้างได้รายได้ที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ดีกว่า
2. ผัก ข้อมูลจากข้างต้น ในตารางที่ 1 ทำให้ทราบว่าผักที่กลุ่มตัวอย่างมีความจำเป็นต้องใช้บริโภคใช้ชีวิตประจำวันมีหลายชนิด ซึ่งส่วนใหญ่จะมีไว้ในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือหัวไร่ปลายนา และแหล่งสาธารณะของชุมชน
3. เนื้อสัตว์ นับว่ามีการบริโภคเนื้อสัตว์ที่มีความหลากหลายมาก สับเปลี่ยนหมุนเวียนชนิดสัตว์ไปตามฤดูกาล โดยมีทั้งสัตว์ที่สมาชิกในชุมชนเลี้ยงและสัตว์ที่สามารถหาได้ตามธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำที่มีอยู่ในชุมชน แม่น้ำ ห้วย คลอง

การรักษาทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ประเด็นทรัพยากรในชุมชนทำให้มองเห็นถึงการมีอยู่ของอาหารในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีแหล่งอาหารที่มีอยู่อย่างหลากหลายตามฤดูกาลต่าง ๆ โดยแหล่งที่ใหญ่ที่สุด คือ ทรัพยากรอาหารที่ได้จากการที่สมาชิกในชุมชนได้ผลิตขึ้นเอง ได้แก่ บริเวณรอบที่อยู่อาศัย ที่นา และที่สวน นอกจากนี้ได้จากการหาจากแหล่งต่าง ๆ ที่สามารถพบได้ในชุมชน จากที่ดินสาธารณะ

ประโยชน์ต่าง ๆ และนอกจากจะเป็นแหล่งอาหารที่สมาชิกในชุมชนใช้เพื่อผลิตอาหาร โดยเฉพาะแล้วแหล่งอาหารเหล่านี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ผสมผสานอยู่ในแหล่งเพาะปลูกแห่งนั้นด้วย เช่น นกคุ้ม นกกวก หรือพืชไม้เลื้อยอยู่ตามรั้วบ้าน นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่ได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เป็นทรัพยากรอาหารที่ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องสร้างแต่ต้องเสาะหา อันได้แก่ ป่าไม้ สวนป่า แหล่งน้ำธรรมชาติ ทุ่งนา ทั้งภายในและภายนอกชุมชนอันเป็นสถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหลากหลาย สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อสามารถนำทรัพยากรอาหารมาประกอบอาหารรับประทานได้ นอกจากนี้ยังมีแหล่งอาหารที่ได้มาจากตลาดหรือแหล่งค้าขาย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อการค้าขาย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ตำลึง ที่บางครั้งสมาชิกในชุมชนหามาได้มากกว่าปริมาณที่ใช้บริโภคจะนำมาขายด้วยเช่นกัน

การรักษาทรัพยากรอาหารในชุมชนที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร

มีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งอาหารรอบบ้าน สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ใช้พื้นที่ต่างๆ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและสร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้น กล่าวคือ ในพื้นที่รอบบ้านมีทรัพยากรอาหารที่สมาชิกในชุมชนสามารถนำมาประกอบอาหารรับประทานหลากหลายชนิด ในแหล่งอาหารรอบบ้านจัดว่า มีทรัพยากรที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้มากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชผักสวนครัว อาทิเช่น พริก ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด มะนาว มะเขือ มะละกอ ใบชะพลู ใบชะอม ดอกแค เป็นต้น

2. แหล่งอาหารสวนและไร่ สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ มีแหล่งอาหารที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งปัจจุบันจะมีการปลูกไว้ในสวน การปลูกไว้เพื่อจำหน่าย สวนเกษตรที่สมาชิกในชุมชนปลูกพืชผักไว้ จัดเป็นสวนเกษตรเชิงซ้อน เพราะเน้นปลูกพืชผักหลายชนิดในแปลงเดียวกัน เช่น สวนพริก นอกจากจะปลูกพริกเพื่อขายแล้วยังปลูกพืชผักชนิดอื่นแซมไปด้วย โดยจะปลูกในปริมาณน้อยไม่มากเท่ากับพริกเพราะมีวัตถุประสงค์เพื่อเอาไว้บริโภคในครัวเรือน สวนเกษตรเชิงซ้อนจึงมีทรัพยากรอาหารประเภทพืชผักเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างจากไร่ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนนิยมปลูกพืชไร่เพื่อขาย เช่น อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ไร่ยาสูบ เป็นต้น

3. แหล่งอาหารจากทุ่งนา จากการสำรวจของผู้วิจัยในพื้นที่บ้านป่านางเยื่อ ซึ่งได้กล่าวไว้เบื้องต้นแล้วว่า สำหรับพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในพื้นที่ คือ ข้าวหอมปทุม และข้าวหอมพนมทวนนั้น เป็นข้าวที่นิยมปลูกมากที่สุด ในขณะที่ทรัพยากรอาหารในทุ่งนา อาหารที่สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ นำมารับประทานอยู่เป็นจำนวนมาก แบ่งได้หลากหลายชนิด ทรัพยากรอาหารประเภทสัตว์น้ำตามฤดูกาล เช่น ปูนา ปลาชิว ปลาช่อน ปลาทอม หอยขม กุ้งฝอย เป็นต้น นอกจากนี้มีอาหารที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนาอีกหลากหลายชนิด เช่น กบ อึ่ง หนูนา เป็นต้น ในทุ่งนาเป็นแหล่งทรัพยากรอาหารที่ได้ตามธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าไปเสาะหาอาหารธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะอยู่ในนาของใครก็ตาม เนื่องจากอาหารที่สมาชิกในชุมชนเก็บหานั้นเป็นอาหารที่เกิดจากธรรมชาติไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ผลการสังเคราะห์แบบแผนการรักษาทรัพยากรอาหารในชุมชนเพื่อเกิดความมั่นคงทางอาหาร จากการได้พูดคุยกับภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ในการเข้าถึงอาหารของคนในชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้หลายกรณี เช่น ความเสี่ยงด้านกายภาพ ที่ดินทางการเกษตรของสมาชิกในชุมชนมีการใช้ดินเพาะปลูกซ้ำ ๆ กันทุกปี ทำให้ดินเสื่อมสภาพ หมดความอุดมสมบูรณ์ และผลมาจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพดิน มีการกำหนดเป็นแนวทางเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร มีดังนี้

1. การรักษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น

- ระดับครอบครัว สร้างจิตสำนึกโดยสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่หรือเยาวชนในครอบครัว บุตรหลาน รับประทานอาหารที่ปรุงเอง สอนให้รู้จักภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น
- ระดับชุมชน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่เยาวชนในตำบล โรงเรียนในตำบล เพื่อจะได้เรียนรู้ ภาคภูมิใจและมีความผูกพันในวิถีชีวิตของตนในชุมชน

2. ศักยภาพชุมชนในการจัดการอาหารที่เหมาะสม

- ระดับครัวเรือน ในระดับครัวเรือนจะมีบุคคลที่เป็นครูภูมิปัญญาชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ความรู้ในการเก็บอาหารจากแหล่งธรรมชาติ (ภูมิปัญญา) ด้วยวิธีการถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้
- ระดับชุมชนท้องถิ่น (1) มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองและชนบทก็ตาม นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานท้องถิ่นที่คอยให้

การสนับสนุน ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้รักษาแบบแผน ภูมิปัญญาอาหารอยู่ในชุมชน และ (2) ผู้นำชุมชน มีความเข้มแข็ง สร้างการมีส่วนร่วมในงานวัฒนธรรมประเพณีของตำบล โดยการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประเพณีชุมชน

แนวทางเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านป่านางเยื่อ

แนวทางเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านป่านางเยื่อ คือ ควรส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจกับชุมชนในลักษณะของการจัดอบรม ศึกษาดูงาน การทำแผนชุมชนเพื่อ ทบทวนบทเรียนที่ผ่านมาและการก้าวไปข้างหน้า การถ่ายโอนความรู้ไปยังทายาทหรือผู้นำ แก้วสอง การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ด้านเสริมสร้างและตระหนักจิตสำนึกในทรัพยากร ชุมชนให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและสำนึกรักบ้านเกิด รักหวงแหนในวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม หวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ ควรมีการพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพ ตามความสนใจ และส่งเสริมให้มีตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดกิจกรรมเชื่อมโยงระหว่าง แก้วน้ำกับเยาวชนรุ่นใหม่

กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านป่านางเยื่อเป็นชุมชนหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนแห่งนี้มีความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเนื่องจาก สมาชิกในชุมชนนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดจากบรรพบุรุษส่งผ่านต่อมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนบ้านป่านางเยื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยหลายประการไปสู่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่อย่างไรก็ตามจากความอุดมสมบูรณ์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทำให้ชุมชนรู้จักนำไปจัดการให้เกิดความมั่นคงทางอาหารเกิดขึ้น

อภิปรายและสรุปผล

บริบทชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ชุมชนบ้านป่านางเยื่อมีภูเขาสลับกับพื้นที่ราบเชิงเขาและพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ โดยมีแม่แควใหญ่ไหลผ่าน สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อ ดำรงชีวิตเรียบง่าย ลักษณะเด่นของพื้นที่ คือ ชุมชนยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ยึดกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ปัจจุบันโครงสร้างของสถาบันครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวิถีการใช้พืชมาเป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค

รู้จักวิธีการปลูกพืชให้ผสมผสานกับการดำเนินชีวิต เช่น วิธีการทำนา การหว่านเมล็ดผักชนิดต่าง ๆ วิธีการเก็บเมล็ดพันธ์ เพื่อใช้ไว้เพราะปลูกในปีถัดไป เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านปานางเยออีระบบการผลิตแบบทำไร่ และทำนา รวมทั้งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นต้น รายได้มาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีอาชีพรับจ้างทั่วไปอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งรับจ้างทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทรัพยากรอาหารของชุมชนบ้านปานางเยอมาจากหลากหลายแหล่งที่มา ข้อค้นพบดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ ไชยชนะ (2563) และ Chaichana (2018) กล่าวว่า การมีอยู่ของอาหารชาวกระเหรี่ยงบ้านทิพูเยมีพื้นฐานจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำมาหากินบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ด้วยระบบภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียน นอกจานี้ยังมีวิธีการเข้าถึงแหล่งอาหาร โดยนำพันธุ์จากธรรมชาติมาปลูกไว้บริเวณละแวกที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติหญิงชายของชุมชนกระเหรี่ยง : ศึกษากรณีบ้านทิพูเย หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอกองคา ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านทิพูเย มีอาชีพทำไร่ข้าวและไร่หมุนเวียน โดยจะปลูกพืชใช้สอยและพืชอาหารต่าง ๆ เช่น พริก พัก ฯลฯ รวมอยู่ในไร่ข้าว การดำรงชีวิตล้วนหาได้จากในไร่และป่าล้วน ๆ โดยทั่วไปสมาชิกในชุมชนหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น หน่อไม้ น้ำผึ้งป่า สะตอป่า เป็นต้น โดยสมาชิกในชุมชนมีหลักและกติกาในการใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและยังคงฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของสมาชิกในชุมชนไม่ว่าจะล้าสมัย เป็นต้น

วิถีการเกษตรกับการรักษาความมั่นคงทางอาหารในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนบ้านปานางเยอ มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท สมาชิกในชุมชนกว่า 95% ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งทำไร่ ทำนา และปลูกพืชเชิงเดี่ยว รายได้หลัก ๆ จากครัวเรือนได้จากการทำการเกษตร ในแปลงไร่ นา และพืชที่สาธารณะของชุมชน สมาชิกในชุมชนแต่ละครัวเรือนจะนิยมนำพืชสวน พืชนา พืชไร่ พืชผักสวนครัว และพืชสมุนไพรมาปลูกไว้ เพื่อจะได้นำผลผลิตมาประกอบอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน และสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายทำให้ครัวเรือนมีทรัพยากรอาหารเพียงพอในการเข้าถึงทรัพยากรอาหารที่ใช้บริโภคในครัวเรือน ทั้งนี้ประเด็นการมีอยู่ของอาหารของยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของวสุวัตต์ มานู (2560) และสอดคล้องกับการศึกษาของภานุมาศ สุนทรวิจิตร (2559) สภาพความเป็นจริงส่วนใหญ่ของชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทยที่เป็นผู้ผลิตอาหารหลักของประเทศควรจะเป็นผู้มีความมั่นคง

ทางอาหารมากที่สุด แต่พบว่า เกษตรกรกลับเป็นผู้ที่ยากจนที่สุดในประเทศที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์มวลรวมมาเป็นดัชนีชี้วัด วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนเกษตรกรรมมีความสามารถในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ทำให้เข้าใจว่าแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นนำไปสู่แนวทางในการจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในสังคมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

การรักษาฐานทรัพยากรอาหารเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ชุมชนบ้านป่านางเยื่อ นำภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาใช้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ทำให้สมาชิกในชุมชนบ้านป่านางเยื่อในชุมชนแห่งนี้มีรูปแบบการพิทักษ์รักษาอาหารให้สามารถมีกิน มีใช้ตลอดปี ทั้งวิธีการหมัก คอง ตาก ซึ่งเป็นคำตอบที่ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีรูปแบบวิถีชีวิตบนความหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนสำหรับในมิติด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น ชุมชนบ้านป่านางเยื่อ มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมของชุมชน จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนบ้านป่านางเยื่อได้เปลี่ยนแปลงไปบางอย่างสูญหายไปจากชุมชนแห่งนี้แต่อย่างไรก็ดีเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นโดยเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะได้รับการสนับสนุนโดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ทำให้บางกิจกรรมยังคงมีการสืบสานต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของวาสนา ศรีจำปา (2557) ที่ทำการศึกษาประเด็นวิถีชีวิตกับความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ป่าชุมชนโนนใหญ่ ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ กล่าวว่า การจะสร้างให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้นั้น จะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบหลัก 4 แห่ง คือ 1) แหล่งอาหารจากธรรมชาติ 2) แหล่งอาหารจากพื้นที่การเกษตร 3) แหล่งอาหารจากการแบ่งปัน และ 4) แหล่งอาหารจากระบบตลาด ทั้งนี้การเข้าถึงอาหารในแต่ละแหล่งขึ้นอยู่กับประเภทของอาหาร ภูมิปัญญาการเก็บหา ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงการพึ่งพาระบบตลาดเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และคาดว่าจะมากขึ้นไปอีก ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารของสมาชิกในชุมชนอยู่ในภาวะเสี่ยงหากชุมชนไม่ร่วมหาแนวทางในการจัดการแหล่งอาหาร นอกจากนี้ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และชิตชง นนทนานนตร (2560) ศึกษาประเด็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กรณีศึกษาบ้านยางแดง ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา กล่าวว่า ประเด็นแนวทางหรือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมให้

เกิดความมั่นคงทางอาหารได้นั้นต้องพัฒนากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงทางอาหารในชุมชนเกษตรสร้างต้นแบบชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวถึงระดับชุมชนหากชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ก็สามารถจัดการให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนได้ ทั้งนี้ประเด็นข้อมูลข้างต้นชี้ชัดให้เห็นว่าชุมชนบ้านป่านางเยื้องมีวิถีชีวิตที่ปลูกฝังไปได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของกลุ่มชน ในขณะที่ส่วนใหญ่แล้วทุกคนมองว่า กลุ่มที่รักษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้เป็นอย่างดีนั้นจะเป็นเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในจังหวัดกาญจนบุรีที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดน อย่างไรก็ตามข้อค้นพบนี้เป็นตัวชี้ชัดให้เห็นว่า ชุมชนบ้านป่านางเยื้องยังคงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน และสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

แบบแผนการรักษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

แบบแผนการรักษาทรัพยากรอาหารในชุมชนเพื่อเกิดความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านป่านางเยื้อง มีแนวทางที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร คือ 1) การรักษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับครอบครัว สร้างจิตสำนึกแก่คนรุ่นใหม่สอนให้รู้จักภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น ส่วนระดับชุมชน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่เยาวชนในตำบล เพื่อเรียนรู้ให้มีความผูกพันในวิถีชีวิตของตนในชุมชน 2) ศักยภาพชุมชนในการจัดการอาหารที่เหมาะสม พิจารณาดังต่อไปนี้ระดับครัวเรือน บุคคลในครัวเรือนเป็นครูภูมิปัญญาชุมชนและท้องถิ่นสร้างและถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในครัวเรือน และระดับชุมชนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน สร้างความเข้มแข็ง สร้างการมีส่วนร่วมในงานวัฒนธรรมประเพณีของตำบล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ

จูเลียน สจวร์ต (Julian Steward) ตามทัศนะของ Berkes (1999) คือ มนุษย์อาศัยกระบวนการเรียนรู้ต่อธรรมชาติเนื่องจากวัฒนธรรมแต่ละแห่งจะก่อเป็นรูปร่างได้ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม มนุษย์จะจัดระบบธรรมชาติด้วยการตั้งชื่อ จัดประเภท สร้างสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับพืช สัตว์ และอากาศที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต สมาชิกในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแสดงออกโดยสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แต่การศึกษามานุษยวิทยาเชิงนิเวศน์ไม่อาจล่องไปได้ถ้าไม่มองข้ามปัจจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ประเด็นแบบแผนในการรักษาฐานทรัพยากรท้องถิ่นสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านป่านางเยื้องสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุรัชย์ รักษาชาติ (2545), การศึกษาด้านอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ของวัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545) และข้อค้นพบของนพรัตน์ ไชยชนะ (2565) ที่มองใน

ทิศทางเดียวกันด้านความมั่นคงทางอาหาร กล่าวว่า แบบแผนการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี แบบแผนการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนภายใต้บริบทความเป็นชายแดน ครัวเรือนมุ่งผลิตทรัพยากรอาหารให้มีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงอาหาร

แนวทางเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

แนวทางเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนควรส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ กับชุมชนสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด “สำนึกถิ่นตนเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” เพื่อถ่ายโอนความรู้ไปกลุ่มแกนนำในชุมชน ตระหนักจิตสำนึกในทรัพยากรชุมชนให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหนและสำนึกรักบ้านเกิดตลอดไป ในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ นพรัตน์ ไชยชนะ (2562) กล่าวว่า การนำฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญมาใช้ และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร โดยประชากรในชุมชนสามารถนำฐานทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านั้น มาจัดการให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิต นอกจากนี้จะทำให้เข้าใจแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นว่า “การจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในสังคมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน”

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ตลอดจนภาคประชาชนในท้องถิ่นที่ให้ความร่วมมือในการอำนวยความสะดวก ๆ ให้กับผู้วิจัย รวมทั้งให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ รวมไปถึงการให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี ทุก ๆ ท่านจะเป็นความทรงจำแก่ผู้วิจัยตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว, ภัคธร ชาญฤทธิเสน และนพรัตน์ ไชยชนะ. (2559).ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น บ้านทิพย์ ตำบลชะแล อำเภอดงพิกุล จังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

- นพรัตน์ ไชยชนะ และจักขุมาลย์ วงษ์ท้าว. (2561). ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ บ้านทิพเย ตำบลชะแล อำเภอกองคา จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์**, 11(1), 43–71.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์. (2562). วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอกองคา จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 19(2), 9–19.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2562). แกงบวนต๋ลิงแแดงและความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่น. **วารสารอินทนิลทักษิณสาร**, 14(1), 121–151.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2563). แนวทางเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร: กรณีศึกษาบ้านทิพเย ตำบลชะแล อำเภอกองคา จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 8(1), 158–171.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2565). ความมั่นคงทางอาหารชุมชนบ้านบ้องต๋ลิง ตำบลบ้องต๋ อำเภอยะโยค จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา**, 10(2), 205–224.
- พรทิพย์ ดิลกานันท์. (2557). การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดลอดชีวิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรธณัท ปลั่งศรีเจริญสุข, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และชิตชงค์ นันทนาเนตร. (2560). กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กรณีศึกษา บ้านยางแแดง ตำบลคูยายหมี่ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. **E-Journal Silpakorn University**, 10(2), 2758–2774.
- ภาณุมาศ สุนทรวิจิตร. (2559). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนคลองแดน กรณีศึกษาตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- วสวัตดี มานู. (2560). **ความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารของประชาชนตำบลมะตูม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี**. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วาสนา ศรีจำปา. (2557). **วิถีชีวิตกับความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ป่าชุมชนโนนใหญ่ ตำบลเสียว อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2555). **ความมั่นคงทางอาหาร:แนวคิดและตัวชี้วัด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส).
- ศยามล เจริญรัตน์. (2559). **การศึกษาเพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ : กรณีชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก ปีที่ 2**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวรรณ จันทร์เดิบ. (2556). **ความมั่นคงทางอาหารและสิทธิชุมชน: กรณีศึกษาการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนชาวเลหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชนบทศึกษาและการพัฒนา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Berkes, F. (1999). **Sacred ecology: traditional ecological knowledge and resource management**. Taylor and Francis.
- Chaichana, N. (2018). Modes of Production and Food Security in Cultural Dimensions
Ban Thiphuye, Thailand. **Asian Political Science Review**, 2(2), 24–32.